

Đuro HRANIĆ

KRISTOLOGIJA DEKLARACIJE DOMINUS IESUS*

Sažetak

Članak osvjetljava i tumači kristološku problematiku sadržanu u izvaji Kongregacije za nauk vjere Dominus Iesus. Uvodni dio projašnjava povijesno-teološki kontekst i pozadinu unutar koje se pojavljuju kristološke tvrdnje izjave Dominus Iesus. Dva poglavlja koja slijede projašnjavaju sporna kristološka pitanja koja se pojavljuju u pluralističkom pristupu teologiji religija te njihovo tumačenje u Dominus Iesus na temelju dosadašnjeg učenja Katoličke Crkve. Autor pojašnjava osobito tri sporna pitanja i relevantne tvrdnje prisutne u izvaji Dominus Iesus: (1) punina, vrhunac i dovršetak objave u Isusu Kristu; (2) jedinstvo ekonomije spasenja Utjelovljene Riječi i Duha Svetoga; (3) jedinstvenost i univerzalnost spasenja u Isusu Kristu. Istodobno tumači i značenje spomenutih kristoloških tvrdnji izjave Dominus Iesus za medureligijski dijalog.

Ključne riječi: Medureligijski dijalog, Isus Krist posrednik između Boga i ljudi, ekonomija spasenja po Vječnoj Riječi, ekonomija spasenja po Utjelovljenoj Riječi, ekonomija spasenja po Duhu Svetom.

Uvod: Povijesno-teološki kontekst kristoloških izjava Deklaracije Dominus Iesus¹

Do Drugog vatikanskog sabora drugim religijama kao sustavima odricana je bilo kakva spasenjsko-posrednička uloga, a spasenje pripadnika drugih religija kao pojedinaca videno je u svjetlu tzv. votum sacramenti ili votum Ecclesiae.² Teologija religija počinje se među katoličkim teolozima

* Predavanje održano na kolokviju Deklaracija *Dominus Iesus* 23. studenoga 2002. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. - *Napomena urednika.*

¹ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve Dominus Iesus*, KS, Dokumenti 125, Zagreb 2000.

² Usp. Nikola BIŽACA, *Odnos crkvenog učiteljstva prema religijama prije II. vaticanskog sabora*, u: *Crkva u svijetu* 33 (1998/3), 254-260; J. DUPUIS, *Verso una teologia cristiana del pluralismo religioso*, Queriniana, Brescia 1997., str. 162-163.

sustavnije problematizirati neposredno prije početka Drugog vatikanskog sabora. U drugim religijama se prepoznaje prisutnost autentičnih religioznih vrijednosti, koje su po svojoj naravi usmjerene prema Kristu, u kojemu nalaze svoje pročišćenje i ispunjenje. Stoga je i taj pristup nazvan teorijom ispunjenja. No, prema toj interpretaciji nekršćanske religije poslije Krista nemaju spasenjske niti posredničke vrijednosti kao sustavi.

U teologiji se potom razvija model tzv. inkluzivnog kristocentrizma. Taj model teologije religija polazi od novozavjetne teologije koja polazi od jednog i jedinstvenog plana spasenja, te kristologiju povezuje s protologijom i antropologijom, odnosno narav s milošću, stvaranje s utjelovljenjem, a utjelovljenje s otkupljenjem i uskrsnućem. Posredničku ulogu osobe Isusa Krista u povijesti spasenja taj novozavjetni pristup produbljuje Kristovom posredničkom ulogom ne samo u djelu otkupljenja, nego i u djelu stvaranja, a cjelokupnoj povijesti spasenja daje snažnu eshatološku perspektivu utemeljenu na uskrsnuću. Tako Kristova posrednička uloga biva predstavljena univerzalnom u odnosu na cjelokupnu kozmičku stvarnost, proteže se na cijelu povijest spasenja (a nije ograničena samo na obnovu reda narušenog grijehom, tj. na djelo otkupljenja) te upravo njegovo posredništvo koje se proteže na cijelu povijest spasenja čini temelj jedinstva cjelokupne povijesti spasenja.³ Čovjek je na taj način shvaćen kao kristocentrično, povijesno i društveno biće, a milost je shvaćena kao nerazdvojna od naravi (napušta se govor o tzv. *natura pura*) te predstavlja nerazdvojnu dimenziju čovjekova ontološkog ustroja.

Religije su prema tom pristupu shvaćene kao plod Božjeg spasenjskog djelovanja u povijesti, te stoga i kao sustavi predstavljaju put spasenja, no po svojoj su naravi sve religije usmjerene prema Kristu. One su valjan spasenjski put za svoje sljedbenike sve do njihova osobnog susreta s evanđeljem, koje ih poziva na odluku za Isusa Krista.

Drugi vatikanski sabor bavio se pitanjem spasenja nekršćana te pitanjem međureligijskog dijaloga, koji je utemeljen na priznanju autentičnih religioznih vrijednosti u religijama. Usvojio je rezultate dotadašnje teologije religija, no sam Sabor nije ponudio sustavnu teologiju religija. Ustvrdio je da u drugim religijama susrećemo "dobro i istinito",⁴ "istinito i sveto".⁵ Druge religije posjeduju "elemente istine i milosti",⁶ "klice

³ Usp. Đuro HRANIĆ, *Isus Krist, jedini Božji posrednik*, u: *Kršćanstvo i religije*, Zbornik godišnjeg simpozija profesora teologije u Zagrebu, 7. i 8. travnja 1999., priredio Nikola Hohnjec, KS, Zagreb 2000., str. 65-88, ovdje str. 80.

⁴ Dekret Drugog vatikanskog sabora o odgoju i obrazovanju svećenika *Optatum totius*, 16.

⁵ Deklaracija Drugog vatikanskog sabora o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama *Nostra aetate*, 2.

⁶ Dekret Drugog vatikanskog sabora o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*, 9.

riječi”,⁷ “sjemenke riječi”,⁸ “dragocjene religiozne i ljudske stvari”,⁹ “zrake istine što prosvjetljuje sve ljude”.¹⁰ Sabor je vrednovao spasenjsku vrijednost drugih religija kao sustava, no još uvijek nije i izrijeckom ustvrdio da druge religije kao sustavi imaju spasenjsku vrijednost.

Razvoju medureligijskog dijaloga snažno je doprinio osobito papa Ivan Pavao II., koji odlazi korak dalje od Drugog vatikanskog sabora te zastupa još otvoreniju verziju inkluzivnog kristocentrizma (iako sam nije izrijeckom do sada ustvrdio spasenjsko-posredničku ulogu religija).

Papinsko vijeće za medureligijski dijalog i Kongregacija za evangelizaciju naroda izdale su 1991. god. zajednički dokument pod naslovom *Dijalog i navještaj* i u tom dokumentu tvrde da “baš prakticiranjem onoga što je dobro u njihovim vlastitim religijskim tradicijama te sljedeći zahtjeve njihove vlastite savjesti pripadnici drugih religija pozitivno odgovaraju pozivu Božjem te primaju spasenje u Isusu Kristu, premda ga ne poznaju kao svoga Spasitelja”.¹¹

Počinje se 70-ih godina 20. st. pojavljivati novi, pluralistički pristup u teologiji religija, nazivan teocentričnim modelom. Taj model od kršćanstva zahtijeva da se odrekne univerzalnosti Kristova spasenjskog posredovanja te da, želi li ući u dijalog, u taj dijalog ude priznavajući načelno jednaku vrijednost svim religijama. Prema teocentričnom modelu, Isus Krist bio bi jedan od posrednika objave, ali ne i jedini posrednik između Boga i ljudi (usp. 1 Tim 2,5-6). Nijedna povijesna religija ili osoba, pa samim time niti Isus Krist i kršćanstvo, ne dohvaćaju niti mogu objaviti potpunu istinu o Bogu. Niti jedna religija, stoga, nema monopol nad istinom o Bogu i ne može izreći svu istinu o njemu. Istina o Bogu u pojedinim religijama uvijek je djelomična. Iz tih se postavki nameće i zaključak o tome da do istine o Bogu dolazimo samo eklekticizmom i sinkretističkim pristupom (tj. prikupljanjem istina o Bogu u svim religijama te njihovim slaganjem u novu cjelinu).

Da bi pomirio inkluzivni kristocentrizam, koji polazi od univerzalnosti Kristova spasenja, i ublažio radikalnost teocentričnog modela, sredi-

⁷ *Ad gentes*, 11, 15.

⁸ *Ad gentes*, 11, 15.

⁹ Pastoralna konstitucija Drugog vatikanskog sabora o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, 92.

¹⁰ *Nostra aetate*, 2.

¹¹ PÄPSTLICHER RAT FÜR DEN INTERRELIGIÖSEN DIALOG - KONGREGATION FÜR DIE EVANGELISIERUNG DER VÖLKER UND VERKÜNDIGUNG, *Dialog und Verkündigung, Überlegungen und Orientierungen zum Interreligiösen Dialog und zur Verkündigung des Evangeliums Jesu Christi*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn 1991., 29. Usp. *Ad gentes*, 3, 9, 11.

nom 90-ih godina 20. st. Jacques Dupuis razradio je novi teološko-religijski model koji ide srednjim putem između inkluzivnog teocentrizma i teocentričnog modela. Tvrdi da su religije plod i izraz Božjeg spasenjskog djelovanja (inkluzivni kristocentrizam), no i izraz ljudskog odgovora na to djelovanje (pluralistički pristup). Polazi od tzv. trinitarne kristologije i kaže da se Otac priopćava ljudima kroz djelovanje svoje Vječne Riječi i svojega Duha. To Božje djelovanje i ljudski odgovor na nj bivaju poradi inkarnacijskog karaktera milosti te čovjekove društvene naravi ostvareni u religijskim sustavima i njihovim strukturama (kult, vjerovanje, sveti tekstovi, mitovi, simboli i sl.). Prema njegovu mišljenju može se govoriti čak o više Božjih saveza s ljudima, čije milosne elemente čuvaju i izražavaju religije uza sve njihove nedorečenosti i negativne momente. Dakle, jedna Božja milost, biva kroz povijest vidljivo posredovana na različite načine koji se međusobno razlikuju ne samo po stupnju, nego i po tipu posredovanja. Povijesni događaj Isusa Krista predstavlja vrhunac i središte Božjeg samopriopćavanja ljudima, no zbog svoje kenotičke partikularnosti ostavlja dovoljno mjesta za djelovanje neutjelovljenog Logosa i to prije i poslije događaja Isusa Krista. Analogno tome, prema J. Dupuisu, može se govoriti i o djelovanju Duha prije i poslije događaja Isusa Krista.

No, na taj se način dopušta mogućnost razdvajanja ekonomije spasenja u Kristu i u Duhu Svetome.

Kod običnih ljudi ovakvi pristupi izazivaju pitanja: Je li razlika među religijama važna samo pred ljudima ili i pred Bogom? Da li se Bog objavio u potpunosti samo u Isusu Kristu ili i po drugim osnivačima religija? Kakva je vrijednost drugih religija? Je li potpuna istina o Bogu možda u sintezi istina prisutnih u svim religijama? U čemu je posebnost objave Božje u Kristu za razliku od objave dane po osnivačima drugih religija? Imaju li druge religije spasenjsku vrijednost: kakvu i zašto, tj. spašava li se čovjek po Kristu ili se može spasiti i po drugim religijama?

Crkva osjeća važnost tih pitanja, ozbiljnost onih koji ih postavljaju na različitim razinama i tim pitanjima te osobama koje ih postavljaju želi pristupiti odgovorno i ozbiljno. Izjavom *Dominus Iesus* željela je ponajprije svojim članovima projasniti sadržaj vlastite vjere te istodobno izreći i svoje polazište u međureligijskom dijalogu.

Izjava *Dominus Iesus* u svoja prva tri poglavlja podsjeća na nauk Katoličke Crkve: I. Punina i definitivnost objave Isusa Krista; II. Utjelovljeni Logos i Duh Sveti u djelu spasenja; III. Jedincatost i univerzalnost spasenjskog otajstva Isusa Krista. Dalje slijede u poglavljima IV. Jedincatost i jedinstvo Crkve; V. Crkva: kraljevstvo Božje i Kristovo kraljevstvo; VI. Crkva i religije u odnosu na spasenje. Tekst Izjave podi-

jeljen je u 23 broja i opskrbljen sa 102 bilješke koje upućuju na izvore tvrdnji.

Teme kojima se Izjava bavi možemo podijeliti na kristološke i ekleziološke. Kristološke teme, obrađene u poglavljima I.-III. i VI., imaju osobitu važnost za međureligijski dijalog, a ekleziološke teme, obrađene u drugom dijelu Izjave (poglavlje IV.-V.), važne su poglavito za ekumenski dijalog. Od kristoloških tema kojima se bavi Izjava treba izdvojiti tri teme: (1) punina, vrhunac i dovršetak objave u Isusu Kristu, (2) jedinstvo ekonomije spasenja Utjelovljene Riječi i Duha Svetoga i (3) jedinstvenost i univerzalnost spasenja u Isusu Kristu.¹²

I. Punina i definitivnost objave u Isusu Kristu

a. Kristološka shvaćanja osporavana u izjavi *Dominus Iesus*

Među kristološkim tvrdnjama što ih donosi izjava *Dominus Iesus*, na prvom je mjestu da je objava u Isusu Kristu punina, vrhunac i dovršetak objave Božje. Tom se tvrdnjom Izjava želi suprotstaviti shvaćanju koje dolazi iz relativističkoga mentaliteta da je objava Božja u Isusu Kristu ograničena, nepotpuna i nesavršena, te da je stoga sadržaj kršćanske objave komplementaran, i treba ga nadopuniti sadržajem objave u drugim religijama. Prema tom shvaćanju Isus Krist bio bi jedan od posrednika objave, ali ne i jedini posrednik između Boga i ljudi (usp. 1 Tim 2,5-6). Nijedna povijesna religija ili osoba, pa samim time niti Isus Krist i kršćanstvo, ne dohvaćaju niti mogu objaviti potpunu istinu o Bogu. Niti jedna religija, stoga, nema monopol nad istinom o Bogu i ne može izreći svu istinu o njemu. Istina o Bogu u pojedinim religijama uvijek je djelomična. Iz tih se postavki nameće i zaključak o tome da do istine o Bogu dolazimo samo eklekticizmom sinkretističkim pristupom (tj. prikupljanjem istina o Bogu u svim religijama u njihovim slaganjem u jednu novu cjelinu).

Istodobno se na taj način, barem uključivo, učvršćuje i hipoteza o nadahnutoj vrijednosti svetih tekstova ostalih religija, a Isus Krist biva izjednačen i stavljen na istu razinu s osnivačima drugih religija. Nasuprot

¹² Iz drugog dijela Izjave, u kojemu se donose zaključci s obzirom na Crkvu koji proizlaze iz prethodnih kristoloških postavki, valja izdvojiti četiri: (1) jedinstvenost i jedincatost Crkve, koja je posljedica spasenjske univerzalnosti Isusa Krista, (2) Kristova Crkva supostoji /subsistit/ u Katoličkoj Crkvi, (3) odnos između Crkve i Kraljevstva Božjega, (4) Crkva kao univerzalni sakrament spasenja i spasenjska vrijednost drugih religioznih sustava.

takvim shvaćanjima izjava *Dominus Iesus* tvrdi da je Isus Krist jedini posrednik između Boga i ljudi te naglašava puninu i definitivnost objave Božje u Isusu Kristu.

b. Vjera Crkve: Isus Krist, posrednik i punina objave

Pozivajući se na saborsku dogmatsku konstituciju o božanskoj objavi *Dei Verbum* (Riječ Božja) i encikliku Ivana Pavla II. *Redemptoris missio* (Otkupiteljevo poslanje), Izjava *Dominus Iesus* u br. 5 kaže da je Isus Krist istodobno posrednik i punina sve objave i po njemu je nama ljudima u punom svjetlu zasjala dubina istine o Bogu i o čovjekovu spasenju. U toj definitivnoj riječi svoje objave Bog je na najpotpuniji način izrekao samoga sebe. U potpunosti se očitovao i izrekao u životu i djelu Isusa Krista. Objava u Isusu Kristu, utjelovljenom Sinu Božjemu, nadilazi svaku drugu objavu (pa i onu starozavjetnu): objavitelj i objavljeni u njemu su identični. Radi te identičnosti, cijelo Kristovo otajstvo predstavlja se kao objaviteljsko. Utjelovljeni Isus Krist je u svim i u svakoj dimenziji svojega bića Očeva Riječ i njegov izričaj (usp. Iv 1,1.14). Isus Krist je, stoga, jedini posrednik između Boga i ljudi (usp. 1 Tim 2,5), jedinstveni posrednik objave. Od njega nema niti može biti vjerodostojnijeg objavitelja, niti objave koja bi nadišla objavu u njemu i po njemu.

Proslov Ivanova evanđelja kaže da je Sin 'obznanio' Oca. Sin je Očeva egzega; Očeva interpretacija. Sin je posrednik između Oca i čovječanstva. A zbog identiteta povijesne osobe Isusa iz Nazareta (utjelovljene Riječi) i druge božanske Osobe (Vječne Riječi Očeve), on sam je istodobno vrhunac Očeve objave (usp. Hebr 1,1-2), sadržaj objave (usp. Ef 1,3-14), njezina punina (usp. Kol 2,9) i zato njezin jedini posrednik (usp. Mt 11,27; Iv 1,6) od kojega nema vjerodostojnijeg i kvalitativno sadržajnijeg posrednika.

Bog koji se objavljuje, sadržaj objave i njezin posrednik su, dakle, identična stvarnost. Božje uprisutljenje u Isusu Kristu nije samo simboličko u smislu simboličke prisutnosti u poruci koju netko poručuje preko svoga posrednika ili glasnovornika, nego je Isus Krist izražajna prisutnost i uprisutljenje transcendentale Božje stvarnosti. Isus Krist je izražajna stvarnost i transcendentala prisutnost Trojedinoga Boga u njegovoj ontičkoj stvarnosti, koja se više ne povlači da bi se potom još adekvatnije i potpunije objavila, nego je realno i definitivno prisutna i objavljena. Bog se u potpunosti očitovao u svome Sinu Isusu Kristu. Zbog identičnosti objavitelja i objave, u osobi Isusa Krista čitavo Kristovo otajstvo predstavlja se kao

objaviteljsko. On je "savršena slika Boga nevidljivoga" (usp. Kol 1,15), "odsaj Slave i otisak Bića njegova" (usp. Hebr 1,3). On je konačna i definitivna objava Božja, jedini posrednik između Boga i ljudi (1 Tim 2,5-6).

Objava Božja u Isusu Kristu zato nije i ne može biti tek nadopuna objave Božje ostvarene u drugim religijama. Istina o Bogu u kršćanstvu izražena je ljudskim jezikom, no ona je jedinstvena, cjelovita i potpuna jer onaj koji govori i djeluje jest Sin Božji.

Upravo je zbog toga, naglašava *Dominus Iesus*, i Crkva misijska: ona ne može ne naviještati puninu istine koju je sam Bog o sebi obznanio. Tek objava u Isusu Kristu unosi u našu ljudsku povijest opću i posljednju istinu o Bogu.¹³ To znači da su i tvrdnje koje proizlaze iz relativističkoga mentaliteta (o tome da je objava u Isusu Kristu ograničena, nepotpuna i nesavršena /kao i u drugim religijama/, da je Krist jedan od utemeljitelja religije /tj. u svemu jednak ostalima/, te da se kršćansku istinu o Bogu može i treba nadopuniti sadržajima drugih religija) u proturječju s vjerom Crkve te su za vjernike katolike neprihvatljive.

c. Projašnjenja koja donosi izjava *Dominus Iesus*

Izjava *Dominus Iesus* donosi u tom kontekstu dva projašnjenja. Prvo se odnosi na razliku između tzv. teologalne vjere i vjerovanja. Na istine kršćanske objave vjernici prijanjaju poslušnošću vjere, koja je jednaka teologalnoj kreposti vjere, i koja u sebi uz *fides qua* (vjera kojom se vjeruje, poklanjajući Bogu pouzdanje i povjerenje) uključuje i slobodni pristanak uza sadržaj vjere: *fides quae* (vjera koja se vjeruje, tj. sadržaj vjere). Drugim riječima, vjera jednog katolika (koja pretpostavlja identičnost između objavitelja, objave i objavljenoga) uključuje prijanjanje uz objavitelja i uza sadržaj kojega on objavljuje (jer oni su identični), te zahvaća čitavu vjernikovu osobu (njegov um i srce). Ona mu dopušta stupiti u nutrinu otajstva. Čovjek svojim osobnim predanjem (krepošću vjere) pristaje uz Božje svjedočanstvo. Tu i takvu teologalnu *vjeru* valja razlikovati od *vjerovanja* prisutnih u drugim religijama. Dok je u kršćanstvu jamac istinitosti sadržaja Bog (on se objavljuje, a čovjek se otvara otajstvu), dotle su *vjerovanja* drugih religija plod ljudskog religioznog iskustva i predstavljaju (vjersku) istinu, tj. sadržaj do kojega dolazi sam čovjek svojim doumljivanjem o Bogu. Prihvaćanje toga sadržaja u sebi ne uključuje i osobno prijanjanje uz Boga objavitelja (kao što je to slučaj u kršćanstvu, odnosno s Isusom Kristom, u kojemu su i sadržaj i objavitelj identični).¹⁴

¹³ Usp. *Dominus Iesus*, 5.

¹⁴ Usp. *Dominus Iesus*, 7.

Naime, u kršćanstvu istina vjere unaprijed je zadana (Bog ju je objavio, odnosno objavljujući se Bog objavljuje i istinu vjere) te ona (istina vjere) nije ovisna o čovjeku (čovjek joj je podložan i njemu se samo dopušta ulazak u otajstvo, tj. u istinu). Dotle u drugim religijama čovjek objavljuje Boga i zato je on (čovjek) iznad objavljene istine.¹⁵ Vjera za kršćanina, stoga, znači osobno prijanjanje uz Boga i prihvaćanje istine što ju je on objavio i različita je od vjerovanja koje predstavlja određeno religijsko iskustvo čovjeka na putu njegova traženja apsolutne istine (te, prema tome, niti ne uključuje pristanak uz Boga objavitelja).

Riječ je, dakle, o kršćanskoj perspektivi shvaćanja objavljene istine (utemeljenoj na bogosinovstvu Isusa Krista i identičnosti objavitelja, sadržaja objave i objavljenoga) te se razlikuje npr. od islamskog shvaćanja objave.

S tim je povezano i drugo projašnjenje, koje se odnosi na inspiraciju svetih tekstova drugih religija. Izjava *Dominus Iesus* projašnjava da Crkva pridaje epitet inspiriranoga teksta isključivo kanonskim knjigama Starog i Novog zavjeta i drži ih nadahnutima od Duha Svetoga. U svetim tekstovima drugih religija, prisutne su (Izjava ponavlja koncilske tvrdnje iz *Dei Verbum* 11; *Ad gentes* 11 i 15; *Lumen gentium* 16-17; *Nostra aetate* 2) "zrake one Istine što prosvjetljuje sve ljude", te "elementi dobra i milosti", no isto tako i "praznine, nedostaci i zablude".¹⁶ Zanimljivo je da nije posegnula i za patrističkim učenjem o "klicama Riječi" (aktualiziranom u dokumentu Međunarodnog teološkog povjerenstva *Kršćanstvo i religije*).¹⁷

2. Jedna jedina spasenjska ekonomija ili više spasenjskih posredništava?

a. Kristološka shvaćanja u pluralističkom pristupu teologiji religija

Pluralistički pristup u teologiji religija prihvaća pluralizam spasenjskih posredništava između Boga i čovjeka, s kristologijom koja nije normativna. Iskristalizirale su se tri kristološke teze.

(1) Isus iz Nazareta ne može se držati jedinim i isključivom posrednikom između Boga i čovjeka, nego predstavlja jedno od različitih povijesno-spasenjskih utjelovljenja Vječne Riječi (Logos). On je "sav Bog"

¹⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Fides et ratio*, KS, Dokumenti 117, Zagreb 1999., br. 13.

¹⁶ Usp. *Dominus Iesus*, 8.

¹⁷ Usp. MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Kršćanstvo i religije*, KS, Dokumenti 112, Zagreb 1999., br. 41, 49.

(totus Deus), ali ne i "sve od Boga" (totum Dei). Iako je on sav ljubav Božja, ipak on u sebi ne iscrpljuje svu ljubav Božju, nego je samo jedno od njezinih utjelovljenja. Kršćani bi ga i dalje mogli shvaćati kao Boga u ljudskom obličju, ali ne na isključiv način. Vječna Riječ (Logos), koji je veći od Isusa iz Nazareta, može se utjeloviti i u utemeljitelje drugih religija.

(2) Iz prethodne proizlazi i sljedeća teza koja razlikuje dvostruku ekonomiju spasenja po Isusu Kristu: (a) ekonomiju spasenja po Vječnoj Riječi, koja je univerzalna i po kojoj se spašavaju svi ljudi, koja vrijedi i izvan Crkve i bez odnosa s njome od (b) ekonomije spasenja po Utjelovljenoj Riječi, u kojoj je Božja prisutnost potpunija, ali ona vrijedi samo za kršćane i po njoj se spašavaju samo kršćani. To bi značilo da iako Utjelovljena Riječ, tj. Isus iz Nazareta, nije jedini objavitelj, on nadopunjuje ostale objavitelje i predstavlja puninu Božje objave. No, njegovo spasenjsko djelovanje ostvarivalo bi se i neovisno od otajstva Kristova utjelovljenja.

(3) Treća teza odnosi se na ekonomiju spasenja Duha Svetoga koja bi bila različita od ekonomije spasenja u utjelovljenoj Riječi Božjoj Isusu Kristu, te bi imala univerzalnije značenje od Kristova spasenjskog posredovanja. Objava u Isusu iz Nazareta i njegovo spasenjsko posredovanje nisu, stoga, normativne naravi, nego Duh ostvaruje, pored Utjelovljene Riječi, i druga posredovanja spasenja te očitovanja Božje ljubavi čovjeku.

b. Otvorena pitanja pluralističkog pristupa teologiji religija

Nabrojena odvajanja Krista od Boga lišavaju Isusa Krista i kršćanstvo od svakog univerzalističkog posredovanja i shvaćanja spasenja. Bog bi se, prema ovim tezama, objavljivao na različite načine, u mnogim povijesnim likovima i uz pomoć više posrednika, a Isus Krist bio bi tek jedan od njih. Isus iz Nazareta je samo jedno od više različitih lica koje je Bog preuzeo u vremenu, odnosno jedna od povijesnih osoba po kojima je Bog očitovao svoju spasenjsku ljubav prema čovjeku. Također i djelovanje Duha Svetoga ostvarivalo bi se, prema ovim shvaćanjima, izvan i mimo spasenjskog djela utjelovljene Riječi Božje te bi ekonomija utjelovljene Riječi Božje bila samo jedna od više spasenjskih ekonomija, a osoba i djelo Isusa Kriste ne bi imali univerzalno i normativno značenje.

Kristološke dogme Nicejskog i Kalcedonskog sabora (utjelovljenje preegzistentne Riječi Božje u Isusu iz Nazareta) trebalo bi, prema gore nabrojenim tezama, shvatiti i interpretirati ih tek kao povijesne izričaje, uvjetovane tada dominirajućom grčkom filozofijom, a tvrdnje o jedinstvenom spasenjskom posredovanju Isusa Krista i o njegovu univerzalnom

značenju kao plod apokaliptičkog mentaliteta (posljednji prorok, konačna objava) i društveno-kulturnog konteksta (samo jedna istina, koja je sigurna i nepromjenjiva) unutar kojega su oblikovani nicejski i kalcedonski članci vjere (DS 125, 301). Crkva bi danas trebala posuvremeniti baštineni izričaj u ontološkim kategorijama, prereći ga i tako se otvoriti za istinski međureligijski dijalog, koji u svom polazištu poštuje povijesnu jednakost svih religija.

c. Projašnjenja Izjave

Utjelovljenje Vječne Riječi i njegovo spasenjsko djelo po smrti i uskrsnuću Crkva smatra trojstvenim događanjem. To je događanje koje zahvaća čitavo Trojstvo; događanje u Trojedinom Bogu. U spasenjskom djelu Isusa Krista objavljuju se i sudjeluju tri božanske Osobe (što odgovara sadržaju objave po Kristu i kršćanske vjere). Stoga, Kristovo otajstvo i otajstvo Duha tijesno su povezani "od početka" (usp. Post; Iv 1,1). Osim toga, spasenjsko djelovanje Isusa Krista, nerazdruživo povezano s djelovanjem Duha Svetoga i po Duhu Svetome, proširuje se i izvan vidljivih granica Crkve na cijelo čovječanstvo, prije i poslije utjelovljenja i povijesnog događaja Isusa Krista.

Susret svakog čovjeka kroz povijest sa spasenjskim djelom i ponudom u Isusu Kristu, što se ostvaruje po propovijedanju Crkve kroz povijest i po njezinoj sakramentalnoj ekonomiji, ostvaruje Duh Sveti. Cjelokupno djelo izgrađivanja Crkve jest djelo Isusa Krista, ostvareno u suradnji s posvetiteljskim djelovanjem Duha; to je djelo Duha Krista uskrsloga, čijim je izlivanjem na apostole i Crkvu o blagdanu Pedesetnice dovršeno Kristovo spasenjsko djelo. Napokon, Krist ostvaruje spasenjski utjecaj i izvan Crkve, na sve ljude kroza sva vremena i u svakom povijesnom trenutku, pridružujući ljude sebi u Duhu, snagom Duha Svetoga. Univerzalno Kristovo djelo spasenja ne može se razumjeti, dakle, bez univerzalnog posredovanja duha Svetoga. Izjava *Dominu Iesus* (u svom br. 12) ponavlja, stoga, riječi pastoralne konstitucije Drugog varikanskog sabora o Crkvi u suvremenom svijetu *Radost i nada*, koja u br. 22 kaže: "To ne vrijedi samo za one koji vjeruju u Krista, nego i za sve ljude dobre volje u čijim srcima milost nevidljivo djeluje. A budući da je Krist umro za sve i da je konačni čovjekov poziv stvarno samo jedan, i to božanski, moramo držati da Duh Sveti pruža svima mogućnost da se, na način koji je Bogu poznat, pridruže tom pashalnom otajstvu."

Citirajući riječi enciklike Ivana Pavla II. *Redemptoris missio - Spasiteljevo poslanje*, br. 28 i 29, Izjava u br. 12 također naglašava: "Duh

rasijava 'sjeme Riječi', koje je u obredima i kulturama, te ih pripravlja da sazriju u Kristu", on je "isti onaj Duh koji je djelovao u utjelovljenju, u Isusovu životu, smrti i uskrsnuću, koji djeluje u Crkvi" te da dok "djeluje u srcima ljudi i u povijesti naroda, u kulturama i religijama, (Duh) izvršava ulogu pripreme za evanđelje i ne može biti bez povezanosti s Kristom".

Možemo, stoga, reći da se Izjava na implicitan način nadovezuje na otačko učenje o "sjemenkama Riječi" (Logos spermatikós), prema kojemu se Logos (Vječna Riječ) u potpunosti pojavljuje u Isusu iz Nazareta, a njegove su sjemenke prisutne i među onima koje ga ne poznaju, tj. u drugim religijama. Sve ono što je dobro u drugim religijskim tradicijama, djelo je Duha (koji je Duh Kristov), i koji nevidljivo djeluje te sve ljude pridružuje Kristovu spasenjskom otajstvu. To znači (1) da pripadnici drugih religija dolaze u određeni kontakt s milošću Božjom u Isusu Kristu upravo svojim sudjelovanjem na praksi vlastite religijske tradicije te (2) da Kristov Duh Sveti djeluje ne samo na pripadnike drugih religija kao pojedince, nego da je sjeme Riječi Božje (iako na nepotpun način i ne bez pogreški i protuslovlja) prisutno i u drugim religioznim sustavima te da Duh Sveti djeluje i preko drugih religijskih tradicija.

Valja primijetiti ipak da je šteta što se izjava *Dominus Iesus* nije eksplicitnije pozvala na napomenutu otačku tradiciju, te tako pojasnila da dok Crkva zastupa normativnu kristologiju, istodobno produbljuje kristocentrični inkluzivizam, te da se, dok izriče svoja teološka shvaćanja, ne zatvara za dijalog i suradnju s drugim religijama, nego da ga podržava i promiče; štoviše da iznoseći svoja teološka shvaćanja istodobno iznosi i produbljuje temelje dijaloga i suradnje među religijama te tako poziva na daljnje produbljenje i pozitivno teološko vrednovanje pozitivnih elemenata u drugim religijama. Jasnoća pozicija i shvaćanja doista uvijek olakšava i promiče dijalog.

Zaključak

Dok izjava *Dominus Iesus* izlaže vjeru Katoličke Crkve, Katolička Crkva Izjavom istodobno jasno i otvoreno projašnjava svoja teološka poimanja i shvaćanja ulazi u ekumenski i u međureligijski dijalog. Izjava ne želi otežati ekumenski i međureligijski dijalog, niti ih ograničava. Štoviše, jasnoća pozicija i shvaćanja uvijek olakšava dijalog. Pravi stav dijaloga uzima ozbiljno drugoga u njegovu samoshvaćanju te se očituje u stavu otvorenosti i spremnosti na slušanje da bi se drugoga razumjelo kako on shvaća sebe samoga. I dijalog može uspjeti samo ako se drugoga

ozbiljno uzme u njegovu samoshvaćanju te ga se nastoji razumjeti i biti s njim i onda kad se u pozornom razgovoru pokaže da ne mogu prihvatiti njegova stajališta. Poštivanje shvaćanja i uvjerenja drugoga, i onda kad ih ne dijelim, bitan je element kulture dijaloga.¹⁸

Istodobno Kongregacija nipošto ne želi prekinuti niti unutarcrkvenu teološku diskusiju i promišljanje o temeljnim sadržajima katoličkog vjerovanja. Štoviše, iznosi probleme i pitanja koja trebaju daljnje teološko promišljanje i produbljivanje te poziva na taj trud. Radi jasnoće vlastite pozicije u unutarcrkvenom i teološkom dijalogu Kongregacija u izjavi *Dominus Iesus* istodobno navodi i neka od do sada ponuđenih rješenja tih pitanja (ne navodeći ime nijednog teologa) koja drži nedovoljno jasnima. Osvrće se na ona teološka nastojanja i odgovore u krilu Katoličke Crkve koji po njezinu sudu mogu biti shvaćeni dvosmisleno ili nisu prihvatljivi te poziva da se sporna pitanja i odgovori kroz daljnju teološku diskusiju dodatno prodube i projasne. Dokument izričito kaže: "Način izlaganja u ovoj deklaraciji odgovara njezinoj svrsi. To nije dokument u kojem se sustavno izlaže problematika jedincatosti i spasenjske univerzalnosti otajstva Isusa Krista i Crkve niti se nude rješenja za teološka pitanja o kojima se slobodno raspravlja. U njemu se tek ponovno izlaže nauk Katoličke Crkve u vezi s tom problematikom i istodobno ističu neki temeljni problemi koji ostaju otvoreni za daljnja produbljivanja, te se opovrgavaju određena pogrešna ili dvosmislena gledišta. Ova Deklaracija zato izlaže nauk sadržan u prethodnim dokumentima Učiteljstva kako bi potvrdila određene istine koje čine dio poklada vjere Crkve."¹⁹

No, sama činjenica da je Izjavu izdala Kongregacija za nauk vjere, da ju je potpisao prefekt Kongregacije (kardinal Josef Ratzinger) i da je odobrena od pape Ivana Pavla II. govori o tome da teološke postavke sadržane u dokumentu treba shvatiti kao dio redovitog učiteljstva Petrova nasljednika u Crkvi te da uz njih treba prijanjati kao uza sigurne istine "poslušnošću vjere". Tadašnji tajnik Kongregacije za nauk vjere, mons. Tarcisio Bertone, protumačio je prilikom predstavljanja Izjave da iako nije riječ o dokumentu koji bi bio označen karakterom papine nezabludivosti (odnosno nije ga proglasio papa na svečan način *ex cathedra*, niti biskupi na koncilu u zajedništvu s papom), sadržaj dokumenta ipak predstavlja sigurnu i konačnu nauku Crkve koju papa nezabludivo naučava (*dottrina infallibilmente insegnata dal papa*).

¹⁸ Kard. Christoph SCHÖNBORN, "Dominus Iesus" i međureligijski dijalog, u: *Crkva u svijetu*, 37 (2002/2), 119-130.

¹⁹ *Dominus Iesus*, 3.

CHRISTOLOGY OF THE DECLARATION *DOMINUS IESUS*

Summary

This author illuminates and explains christological themes contained in the Declaration of the Congregation for the Doctrine of the Faith *Dominus Iesus*. In his introduction he presents historical and theological background of christological statements in *Dominus Iesus*. In his two subsequent sections he explores disputed christological questions which emerge in pluralistic approach to a Catholic theology of religions and their explanation in *Dominus Iesus*, based on previous teaching of Catholic magisterium. He especially deals with three controversial questions and respecting statements present in *Dominus Iesus*: First, fullness, summit and termination of public revelation in Jesus Christ; Second, unity of salvation economy of the Incarnate Word and of the Holy Spirit; Third, unicity and universality of salvation in Jesus Christ. He also explains the meaning and consequence of christological statements for a Catholic approach to inter-religious dialogue.

(Translated by Mato Zovkić)